

A Corvina-program

BEÖTHY-NÉ KOZOCSA ILDIKÓ

Mátyás király könyvtára a maga korában Európa egyik legjelentősebb könyvgyűjteménye volt. Tartalmában és mennyiségileg is a legmagasabb színvonalat képviselte. Az utókornak csak elképzelései voltak arról, hány kötetből állhatott a nagy gonddal összeválogatott gyűjtemény. Valamikor több tízezerre becsülték, Ipolyi Arnold 1878-ban nyolc-tízezer kötetet tartott reálisnak, a kutatások mai állása szerint ez a szám alig haladhatta meg a kétezeröttszázat.

Mátyás halála után szinte nyomban elkezdődött a corvinák széthordása, majd pedig Buda eleste után a törökök a könyvtár megmaradt darabjait hadizsákmányként Konstantinápolyba vitték. A világ minden tájára szétszóródott könyvtárból ma 216 hiteles corvinát tartunk számon, ebből 53 kötet van hazánkban. Nem egy közülük kalandos úton-módon került vissza hozzánk. Például a szuezi csatorna megnyitásakor Ferenc József négy kódexet kapott ajándékba a török portától, ezeket később hazánkunk visszaadta.

A háromszáz éven át a konstantinápolyi Topkapi szerájban őrzött kéziratokat számos magyar és osztrák fejedelmi küldöttség, francia, angol, olasz és magyar tudós szerette volna megtalálni, de igyekezetük sok évig sikertelen maradt. Végül 1862-ben Ipolyi Arnold – gondos előkészítő munka után – tudós küldöttség élén bejutott a török kincstárba és ott felfedezte a Corvina könyvtár néhány kódexét. Már akkor megállapította, hogy a kéziratok egy része igen rossz állapotban volt: „Az általunk vizsgált és ismert codexek néhányán feltűnő volt a leszakadt vagy megsérült kötésűeknél hátlapjaik nedvessége, hiánya, rothadása és penészes volta. Ez arra mutatott, hogy a könyvek a földre hanyva egy halmazban fekszenek, s hogy az alsók a padló nedvességétől szenvednek...” írja.¹ A tudósok számbavették a látott kéziratokat és visszatérésük után beszámoltak újjuk eredményéről az Akadémián.

Csak tizenöt év elmúltával, 1877-ben, egy számunkra szerencsés esemény folytán került vissza harmincöt kódex hazánkba. II. Abdul Hamid szultán – viszonozásul, hogy a török–orosz háború alkalmával a magyar ifjúság Törökország mellett foglalt állást – e kéziratokat visszaadta. Így kerültek az Egyetemi Könyvtárba. Visszatérésük előtt azonban a nyilvánvalóan igen sérült kötetek „gyorsjavításon” estek át. A törökök a megrongálódott eredeti kötéseket lebontták; ezek szinte biztosan végleg elvesztek számunkra. A kéziratok leszakadó-

ban lévő lapszéleit megragasztgatták papír és pergamen darabkákkal, az íveket újra felfűzték, de már nem az eredeti módszer szerint, a penésztől gyenge lapokat gerincnél vastagon megenyvezték. A könyvtesteket alaposan körülvágták. Így sok lapszéli díszítés, széljegyzet megsérült, megcsonkult, a festett, aranyozott metszések eltűntek. Az eredeti pergamen előzéklapokat többnyire megtartották, majd a kéziratokat új, papírtáblás, piros, zöld és fehér bőrrrel borították. A bőrborítást török felségjelek, félholdak, közepén Mátyás király címere díszítette. Minden kódex egy-egy lapjára török nyelven, arany tintával bejegyezték az ajándékozás tényét.

Ilyen állapotban került a harmincöt kódex – közöttük tizenkét hiteles corvina – a Budapesti Egyetemi Könyvtár páncélszekrényeibe, ahol több mint száz éveig feküdtek háborítatlanul. Közben, a harmincas években, majd 1960-ban, végül 1980-ban néhány kéziratról fényképek készültek, így vált nyilvánvalóvá, hogy az elsősorban pergamen kéziratok pusztulása, feltehetően a szakszerű kezelés és megfelelő tárolás hiánya miatt, tovább folytatódott: sokhelyütt halványodott a tinta, vagy teljesen eltűnt a szöveg, a pergamen gyengült, egész sorok szakadtak le, némely kézirathoz már nem lehetett hozzáérni a további rongálás veszélye nélkül. A romlási folyamatot valószínűleg még siettetette a környezeti légszennyeződés fokozódása és az Egyetemi Könyvtár régóta rekonstrukcióra szoruló, zsúfolt épületében uralkodó áldatlan állapot.

1980-ban a könyvtár élére került új igazgató már úgy találta, hogy a kódexek egyre gyorsuló leépülését azonnal meg kell akadályozni, ellenkező esetben egyes kötetek – közöttük corvinák – menthetetlenül elpusztulnak. Miután e véleményének különböző fórumokon hangot is adott, a közfigyelem a kódexekre irányult. A legkülönbözőbb főhatóságoktól, a Művelődési Minisztériumtól, az Egyetemtől, még a minisztertanácstól is érdeklődtek az ügy iránt és segítséget ígértek. Az újságok versengve írtak a pusztuló corvinákról. Az Egyetemi Könyvtár megbízásából egy Svájcban dolgozó ghánai vegyész, konzervátor konzultáns, aki megnézte, majd leírta a kódexek állapotát, nemzetközi összefogást javasolt megígérvén a szervezésben és a munka tervezésében való közreműködését. Rajta kívül spanyol, holland, olasz és osztrák szakemberek jöttek volna konzultálni a magyar restaurátorokkal, segítettek volna segédanyagok beszerzésében, a restaurálási tervek összeállításában, kísérletek elvégzésében. Ezekből a tervekből csak annyi valósult meg sokkal később, 1983-ban, hogy a bécsi Nemzeti Könyvtár Restaurátor Intézetének a vezetője, az OSZK kérésére, egyszeri alkalommal konzultált a magyar szakemberekkel. Egy nyugatnémet könyvtárosokból álló delegáció az Egyetemi Könyvtárban járván, látta a corvinák állapotát, majd ígéretet tett, hogy ingyen küld a könyvtár számára klimatizáló berendezést a kéziratok tárolásához. Ebből azonban nem lett semmi.

A kezdeti élénk érdeklődés minden vonalon alábbhagyott. 1981 januárjában az Egyetemi Könyvtár igazgatója a sajtóban így nyilatkozott: „... az adminisztráció hatalma, tehetetlensége folytán, a koordináció lehetetlenülése miatt a legjobb szándékú segítség is elakadt.”²

Magyarországon 1980-ban a pergamen kódexek restaurálására minden szempontból alkalmas jól felszerelt könyvtári restauráló műhely nem volt, a szakemberek pedig nem rendelkeztek eléggé sokirányú tájékozottsággal ahhoz, hogy a súlyos állapotban lévő kódexek helyreállítását azonnal vállalhatták volna. Az ügyben illetékes vezetőkben felmerült az a gondolat, hogy talán külföldön lehetne restauráltatni a kéziratokat, a római Istituto di Patologia del Libro műhelyében. Ez azonban aligha volt járható út, hiszen a corvinákat nem lehetett postán elküldeni biztonsági okokból, másrészt az utaztatás bármilyen módja állapotuk további romlását okozta volna. Ezen kívül igen költséges és hosszadalmas megoldásnak látszott, és a magyar restaurátorok szakmai szempontból semmit sem hasznosíthattak volna belőle. Kérdéses volt az is, hogyan lehetett volna ellenőrizni, vajon megfelelő módon kezelik-e külföldön a számunkra oly becses kéziratokat? Az ötletet végül elvetették. Körvonalazódott egy másik megoldás.

A nyolcvanas évek elején már lassan befejezéséhez közeledett az Országos Széchényi Könyvtár új otthonának építése a budai várban, a volt királyi palotában. Itt kapott helyet a könyvtár restauráló laboratóriuma, az akkori viszonyokhoz képest elég nagy területen, korszerű berendezéssel, felszereléssel. A könyvtár restaurátorai hazai, de európai mércével mérve is jó szakmai felkészültséggel rendelkeztek. Így esett végül a minisztériumi és könyvtári vezetők választása az OSZK műhelyére. A döntés értelmében e műhelyre bízták a 35 kódex restaurálását.

1980–82 a felkészülés évei voltak. Legelőször tájékozódni kellett neves, jól felszerelt külföldi restauráló intézetekben: vajon hogyan oldanák meg az ottani szakemberek a ránk rótt feladatot? Milyen tapasztalataik vannak hasonlóan súlyosan sérült pergamen kéziratok helyreállításában? A Művelődési Minisztérium segítségével és UNESCO ösztöndíjjal az Egyetemi Könyvtár egy restaurátora és az OSZK két restauráló osztályának vezetője kilenc országban – Kelet- és Nyugat-Európa legjobban felszerelt huszonhat könyvtári, levéltári és múzeumi műhelyében tanulmányozták a pergamen kéziratok restaurálási módszerét. A magukkal vitt színes filmekben bemutatták a legrosszabb állapotban lévő kódexeket. Megdöbbenéssel, csodálkozással nézték meg e filmeket a külföldi szakemberek. Néhány háborús kárt szenvedett kéziraton kívül nem találkoztak hasonló módon károsodott pergamennel. Módszerek tekintetében nem sok újat láttunk, néhány ötletet és segédanyagot azonban a munka során hasznosítottunk.

A tanulmányutakról visszatérve bebizonyosodott, hogy külföldről nem várhatunk hathatós segítséget, a szakmai problémákkal nekünk kellett megbirkózni. A témára vonatkozó szakirodalmat is áttanulmányoztuk és ezek után elvileg el lehetett kezdeni az érdemi munkát. Előbb azonban össze kellett állítani a szakembergárdát és megfelelően felszerelt, berendezett műhelyre is szükség volt. Mivel az idő sürgetett, az OSZK vezetősége meggyorsította az épülő könyvtárépületben a restauráló laboratórium területén folyó munkálatokat.

Így – egy kisebb helyiség kivételével – a berendezés elkészült és a beköltözés 1983. február 13-án megtörtént. (A könyvtár 1985 áprilisában nyitotta meg kapuit.) A kiválasztott személyzet, hét restaurátor, márciusban kezdett munkához. Öt restaurátor a régi műhelyben folytatta tevékenységét még két éven át, a felköltözésig. A vári műhelyben dolgozott az Egyetemi Könyvtár egy restaurátora is, 1991 végéig, a program befejezéséig. A tervek szerint egy vegyész mérnök is közreműködött volna a Corvina-programban, 1982. január elsejétől. Jelenléte az új műhelyben jelentősen megkönnyítette volna a kémiai jellegű munkafolyamatok tervezését és elvégzését. Az új vegyész mérnök azonban – a körülmények számunkra kedvezőtlen alakulása folytán – egyetlen napot sem töltött az osztályon. Ellenben gyakran segítségünkre volt az OSZK másik restauráló műhelyének (Hírlapállományvédelmi osztály) osztályvezető vegyésze.

Csakhamar kiderült, hogy nem volt egyértelműen jó megoldás a műhely megnyitása az épülőfélben lévő könyvtárban. A munkát zavarta, gyakran megbénította, hogy a közvetlen közelben még javában folyt az építkezés: időnként nem volt villanyáram vagy víz, a helyiségekbe beáramlott a por, a klímaberendezés még nem készült el, a biztonsági jelzőberendezés szerelési munkálatai is folytak még. A műhely személyzete elszigeteltnek érezte magát az üres épületben. Kétségtelen viszont, hogy a szűk, régi műhely alkalmatlan volt ilyen nagyszabású munkához. Személyzeti gondok is adódtak mindjárt az első évben: a hétből három restaurátor eltávozott – talán nem lelkesítette őket eléggé a nagy feladat. A létszámhiányt csak 1984 januárjában tudtuk részben pótolni két kevésbé gyakorlott szakemberrel.

A gyakorlati munkát a jobb állapotú 15. századi papír kódexekkel kezdtük el, ezek ugyanis nem jelentettek komolyabb szakmai problémát és nem voltak különösebben érzékenyek a klímaváltozásokra. A pergamen kódexekkel csak a körülmények teljes konszolidálódása után kezdtünk el foglalkozni. 1983. október végére kilenc papír kódex restaurálása készült el. E kéziratok munkálataival párhuzamosan folytatódott a már 1980-ban megkezdett pergamen kódexek, corvinák anyagának és károsodásainak a vizsgálata, elemzése. E vizsgálatokat az OSZK szakembereinek a közreműködésével, az Egyetemi Könyvtár és az OSZK által megbízott külső szakértők végezték. Az analízisek kiterjedtek a kódexek pergamen anyagára, a tinták és festékek összetételére, a török eredetű kötésborítók anyagaira. Azonosítani kellett a kéziratokat pusztító baktériumokat, penészgombákat és rovarokat, vizsgálni kellett a kémiai és fizikai leépülés okait. Csak ezeknek az adatoknak az ismeretében lehetett megtervezni az általános teendőket, majd a kódexekre lebontott részletes restaurálási terveket. Nem volt könnyű feladat megtalálni a megfelelő szakértőket, hiszen az ilyen együttműködésnek még nem volt kitaposott útja, sőt megkockáztatom a kijelentést: a szakma történetében még talán nem volt példa az ilyen széles körű együttműködést megkövetelő szervezőmunkára.

Az anyagvizsgálatok évekig elhúzódtak, ezekkel a munkákkal párhuzamosan azonban a műhelyben folyt az alkalmazhatónak tűnő restaurálási módsze-

rek és kezelőanyagok kiválasztása, középkori pergamen töredékeken való ki-próbálása, új eljárások kidolgozása és annak vizsgálata, milyen hatással vannak ezek a régi és új módszerek a kódexek különböző anyagaira. Feltétlenül el kellett ugyanis kerülni a lehetőségét is annak, hogy a kezelés során a kéziratok valamilyen módon károsodjanak. Végül, de nem utolsósorban meg kellett állapodni a restauráló munka etikai elveiben is. Mindezekhez a vizsgálatokhoz és kísérletekhez időről időre több kutató intézettel is felvettük a kapcsolatot. Évekre szóló szerződést kötött az OSZK például a Bőr- és Cipőipari Kutató Intézetrel, de szükség volt a Fővárosi KÖJAL, az Országos Közegészségügyi Intézet, a Textilipari Kutató Intézet, a Papíripari Kutató Intézet, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Képzőművészeti Főiskola szakembereinek a közreműködésére is.

1983-ban a Restauráló laboratórium két ízben hívott össze szakértői bizottságot egy-egy speciális kérdés eldöntésére. Kézirattárosokból, kodikológusokból, kötetéstörténészből, restaurátorokból álló bizottság döntött arról, mi legyen a sorsa azoknak a török félholdas kötéseknek, amelyeket a törökök készítettek a visszaadás előtt, az elpusztult vagy nagyon megrongálódott eredeti kötések helyett. A bizottság úgy döntött, hogy a bőrborítókat meg kell tartani, mert ezek már hozzátartoznak a corvinák, kódexek történetéhez. Ki kell azonban cserélni azokat a silány anyagból készült előzékeket és papírtáblákat, amelyekről az analízisek kimutatták, hogy ártalmára vannak a kéziratoknak. (7. fotó) Meg kell tartani és megőrizni minden olyan jelet, amely az eredeti corvinakötésre utal, ezeket le kell fényképezni és részletesen leírni a kódexek restaurálási jegyzőkönyvében.

A második értekezleten a vegyészek, fertőtlenítő szakmérnök, a Bőripari Kutató Intézet vegyészei, mikrobiológusok és restaurátorok a pergamen kódexek fertőtlenítési lehetőségeit vitatták meg.

1984-ben elvégeztük próbadarabokon a gázosítással való fertőtlenítés kísérleteit, majd a Textilipari Kutató Intézetben a miniatúrák gázosítás utáni szintartóságára vonatkozó ellenőrző vizsgálatokat. Ezután különféle tartós hatású fertőtlenítő oldatokkal kísérleteztünk a Bőripari Kutató Intézetrel együttműködve. Az intézet tizennyolc féle hatóanyaggal végzett modellanyagokon vizsgálatokat és kiválasztotta a legmegfelelőbbet. Tizenhét típusú festék és aranyozóanyag rögzítőszer próbáltunk ki középkori, illusztrált pergamentöredékeken, majd elvégeztük a mesterséges öregítési próbákat. Ezután került sor a Textilipari Kutató Intézetben a pásztázó elektronmikroszkóppal történő összehasonlító vizsgálatokra és fényképfelvételekre. Sokoldalú ellenőrzés során választottuk ki a legalkalmasabb fixáló anyagokat. A sérült, aranyozott miniatúrák konzerválása céljából új eljárást dolgoztunk ki.

Végül sikerült olyan komplex eljárást kialakítani, amelynek során – az esetek többségénél – egy munkamenetben történik a pergamen kézirat oldatban való lágyítása, preventív, tartós hatású fertőtlenítése, és a labilis tinták és festékek bizonyos mértékű rögzítése. Azokat a kéziratokat, amelyek állapotuk-

nál fogva nem viselték volna el az alkohololdatos kezeléseket, még kíméletesebb módon – ultrahangos párástó kamrában – lágyítottuk.

Talán a legnehezebb feladat a penészgombáktól meggyengült, csonka pergamenek megerősítése és kiegészítése volt. Az addig ismert és alkalmazott eljárások nem bizonyultak megfelelőnek. 1984-ben kidolgoztunk egy olyan új eljárást, amellyel világszerte csak néhány műhelyben kísérleteztek eddig. Ez a pergamenöntés módszere volt. Vákuum asztalt csináltattunk, ennek segítségével megindultak a kísérletek próbadarabokon. (5. fotó) Az eljárás lényege: alkoholban és desztillált vízben duzzasztott pergamenrostból, pépesített japánpapír és cellulózrostokból és más adalékanyagokból készített péppel, vákuumasztalon történik a csonka kézirat kiegészítése, majd kíméletes, lassú szárítása. Ennek az alapeljárásnak az évek során többféle változatát is kidolgoztuk.³ A kísérleti próbadarabok fizikai-mechanikai vizsgálatát, mesterséges öregítését a Bőripari Kutató Intézetben végezték el.

Az összes kísérleti eredmények feldolgozása, értékelése után 1985 decemberében újabb tanácskozás következett, amelyen véglegesen döntöttünk az alkalmazható módszerekről és anyagokról.

1985 végéig 14 papír és pergamen kódexet állítottunk helyre, ezek azonban még a hagyományos „klasszikus” eljárásokkal restaurálhatók voltak. 1986-ban kezdtük el a legrosszabb állapotú kódexek, corvinák konzerválását már az új módszereket is alkalmazva. Az eredményekről félévente küldtünk jelentést a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának.

A munka során egyre nagyobb gyakorlatot szereztünk és az eredményeket tapasztalva önbizalmunk is növekedett. Már-már hittük, hogy a legreménytelenebb állapotú, szinte menthetetlennek tartott corvinák és kódexek is helyreállíthatók.

Az OSZK gyűjteményében is vannak olyan corvinák, melyek Törökországból kerültek vissza. Némelyik az Egyetemi Könyvtár corvináihoz nagyon hasonló állapotban volt. Ezek között is a legsérültebb a Szent Ágoston teológiai munkáját tartalmazó nápolyi corvina (Cod.Lat. 121.) A minden oldalán dúsan illuminált kódex leveleinek felső széle a nedvesség okozta károsodás következtében meggyengült, illetve rongyos és csonka lett. (3–4–6. fotó) A nagyalakú, súlyos kötetnek minden lapját kezelni kellett. Az illuminálásakor használt festékek érzékenysége, oldódása a kezelés során nem könnyű feladat elé állította a restaurátort.⁴ Ez a kódex – másik hárommal együtt – a Corvina-programon belül készült el az 1990. évi nemzetközi Corvina kiállításra.

Az Egyetemi Könyvtár legsúlyosabban sérült kötetei között kell említeni a Cod.Lat. 3. jelzetű corvinát⁵ (1–2. fotó) és a Cod.Lat. 15. és 16. jelzetű, XIV. századi kéziratokat, végül a legutolsóként restaurált Cod.Ital. 1. jelzetű Dante-kódexet. Ez a 14. századi, sok miniatúrát tartalmazó olasz kézirat művészettörténeti és irodalomtörténeti szempontból egyaránt rendkívül értékes, de sérült állapota miatt a kutatók részletesen még nem foglalkoztak vele.

1988-ban, a Dante-kódex restaurálási tervének elkészítése előtt újabb bizottság összehívását kezdeményeztük. Megvitatandó kérdés volt, elfogadjuk-e azt a véleményt, amely szerint a kódex miniatúráit a festményekhez hasonló módszerekkel kellene restaurálni, vagyis a konzerválást kövesse retusálás is. Az utóbbi munkát festményrestaurátor végezze. Másik eldöntendő kérdés volt, milyen mélységig menjünk el a helyreállítás során? Például eltávolítsuk-e a nedvesség következtében a lapok szemközti oldalaira átragadt festékmaradványokat; kiegészítsük-e a hiányzó, lepattogzott festékeket, aranyozást? Végül egyöntetű álláspont alakult ki: ez esetben is, mint az eddig restaurált kódexeknél, konzerváló jellegű kezelést kell alkalmazni, azaz meg kell szüntetni a további károsodás lehetőségét, a fertőtlenített, tisztított kézirat miniatúráinak sérült festékrétegeit rögzíteni kell. Semmit sem szabad eltüntetni és nem szabad retusálni sem a sérült képeket. A pergamen hullámosodását csak a legszükségesebb mértékig kell kisimítani éspedig a legkíméletesebb módon. A pergamen lapok hiányait pergamenpéppel kell kiegészíteni, de a nedvesség lehető legteljesebb kizárásával. Végül ne festmény-, hanem könyvrestaurátorok dolgozzanak a kódex helyreállításán.

A Dante-kódexen két restaurátor két éven át dolgozott.⁶ (8–9. fotó)

A Corvina-program 1991-ben sikeresen befejeződött. 1983–1991 között a restaurátorok 18 500 munkaórát fordítottak a kódexek helyreállítására. A kutatóintézetekkel folytatott együttműködésre, kísérletekre, a restaurálási tervek elkészítésére 3400 órára volt szükség. Meg kell azonban jegyezni, hogy a tíz restaurátorból álló osztálynak csak egyik és nem kizárólagos feladata volt a Corvina-program végrehajtása, hiszen ugyanezen idő alatt tovább végezte alapfeladatait, az OSZK különgyűjteményeinek és az egyházi gyűjteményeknek a restaurálását is.

A kutatóintézetek, a különböző területen dolgozó megbízottak díjainak fedezésére közel másfél millió forintot kellett fordítani. A program indulásakor a Művelődési Minisztérium 600 000 forintot adott, majd amikor ez az összeg elfogyott, a Kulturális Alaptól, pályázat útján kapott anyagi segítséget több éven át az OSZK. A munkához felhasznált vegyszerek és segédanyagok nagyobb része importból származott.

A munkabérekkel, szakértők díjaival, felhasznált anyagokkal, eszközökkel együtt a Corvina-program mintegy nyolcmillió forintba került.

A csaknem egy évtizedig tartó munka befejezése után a restaurátorok szeretnék volna egyszerre, együtt látni a restaurált kódexeket. Ezért a két könyvtár vezetősége elhatározta, hogy az OSZK Corvina-termében kamarakiállításon mutatja be a Corvina-program keretében restaurált kódexeket. Az 1992. március 11–17. között nyitva tartott kiállítás nem csak a két könyvtár munkatársai, hanem a szép számú látogató közönség körében is nagy sikert aratott.

A Corvina-program keretében restaurált kódexek jegyzéke

- BEK Cod.Lat. 1. corvina. Theophrastos: *Historia plantarum. – De causis plantarum. E Graeco in Latinum traducta per Theodorum Gazam Thessalonicensem.*
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – 250 fol. – 238x338 mm
- BEK Cod.Lat. 2. corvina. Cicero, Marcus Tullius: *Orationes VII in Verrem.*
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – 166 fol. – 230x340 mm
- BEK Cod.Lat. 3. corvina. (Pseudo-) Clemens Romanus: *Recognitionum libri X, alias Itinerarium per Rufinum presbyterum Aquilegiensem, traductum.*
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – 134 fol. – 230x300 mm
- BEK Cod.Lat. 4. corvina. Curtius Rufus, Quintus: *De gestis Alexandri Magni libri.*
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – 132 fol. – 236x335 mm
- BEK Cod.Lat. 5. corvina. Eusebius Caesariensis Pamphili: *Chronicon, cum interpretatione S. Hieronymi et superadditis Prosperi.*
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – 77 fol. – 240x340 mm
- BEK Cod.Lat. 6. corvina. Eusebius Caesariensis Pamphili: *De evangelica praeparatione, a Georgio Trapezuntio trad., cum praefatione eiusdem ad Nicolaum V. papam.*
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – 185 fol. – 240x340 mm
- BEK Cod.Lat. 7. corvina. Scriptores Historiae Augustae: *Vitae imperatorum Romanorum. – (Nepos, Cornelius) Aemilius Probus: De excellentibus duobus exterarum gentium. – (Sextus Aurelius Victor) Plinius: De imperatoribus Romanorum.*
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – 187 fol. – 255x368 mm
- BEK Cod.Lat. 8. corvina. Silius Italicus: *De secundo bello Punico libri XVII.*
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – 185 fol. – 220x320 mm
- BEK Cod.Lat. 9. corvina. Tacitus, Publius Cornelius: *Annalium libri XI–XVII. – Historiarum libri I–V.*
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – 132 fol. – 260x360 mm
- BEK Cod.Lat. 10. corvina. Tertullianus, Quintus Septimius Florens: *Adversus Marcionem Stoicum libri V.*
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – 178 fol. – 200x290 mm

- BEK Cod.Lat. 11. corvina. Caesar, Caius Iulius: *Opera*.
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – 231 fol. – 240x324 mm
- BEK Cod.Lat. 12. *Panegyrici Latini XII*.
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – II, 145 fol. – 250x150 mm
- BEK Cod.Lat. 13. corvina. Suetonius, Caius Tranquillus: *Vitae caesarum*.
Pergamen kódex a 15. sz. 2. feléből – 181 fol. – 190x280 mm
- BEK Cod.Lat. 15. Albucasis: *Chirurgia per Gerardum Cremonensem traducta*.
Pergamen kódex a 13/14. századból. – I, 46 fol. – 330x230 mm
- BEK Cod.Lat. 16. Aristoteles: *Physicae auscultationis libri VIII*. – Averroës: *De substantia orbis*.
Pergamen kódex a 14. sz. 1. feléből – 85 fol. – 290x205 mm
- BEK Cod.Lat. 17. corvina. Aristoteles: *Liber Posteriorum*. – Aegidius Romanus: *De plurificatione intellectus possibilis contra Commentatorem*. – ...
Papír- és pergamen kódex a 15. sz. közepéről – III, 173 fol. – 333x235 mm
- BEK Cod.Lat. 19. Boethius, Anicius Manlinus Severinus: *De consolatione philosophiae libri V*.
Pergamen kódex a 14/15. századból. – 56 fol. – 275x203 mm
- BEK Cod.Lat. 20. Cicero, Marcus Tullius: *De amicitia. De Senectute...* – Bernardus Carnotensis: *Epistola paraenetica ad dominum Raimundum*. – (Pseudo-) Phalaris. *Ad Demothelem epistola*.
Pergamen kódex a 14. sz. 1. feléből – I–II, 89 fol. – 250x185 mm
- BEK Cod.Lat. 21. Gabriel de Concoreggio: *Fabule cum allegoriis noviter reperte*.
Pergamen kódex a 15. sz. közepéről – IV, 96 fol. – 218x138 mm
- BEK Cod.Lat. 24. Alexander de Villa Dei: *Doctrinale puerorum cum commentariis Ludovici de Guastis*.
Pergamen kódex a 14. sz. 2. feléből – I, 71 fol. – 248x180 mm
- BEK Cod.Lat. 26. Plutarchos: *Aristides et Cato Maior*.
Pergamen kódex a 15. sz. 1. feléből – I, 59 fol. – 205x135 mm
- BEK Cod.Lat. 30. *Speculum Humanae Salvationis*.
Pergamen kódex a 14/15. századból – I, 49 fol. – 350x265 mm
- BEK Cod.Ital. 1. Dante Alighieri: *Divina Comoedia*.
Pergamen kódex a 14. sz. 1. feléből – 82 fol. – 330x250 mm

BEK Cod.Ital. 3. *Codex Italicus continens fragmenta ex operibus Senecae, Ciceronis etc.*

Pergamen kódex a 15. századból – I, 146 fol. – 290x220 mm

OSZK Cod.Lat. 121. corvina. Augustinus: *De Civitate Dei.*

Pergamen kódex a 15. századból – 432 fol. – 420x280 mm

OSZK Cod.Lat. 160. corvina. Curtius Rufus: *De gestis Alexandri magni libri, qui existant.*

Pergamen kódex 1467-ből. – 175 fol. – 274x187 mm

OSZK Cod.Lat. 234. corvina. Polybios: *Historiarum... libri.*

Pergamen kódex 1450–1470 között. – 198 fol. – 320x231 mm

OSZK Cod.Lat. 358. corvina. S. Cyrillus Alexandrinus: *Thesaurus de... Trinitate.*

Pergamen kódex a 15. századból. – 126 fol. – 278x195 mm

A kódexeket restaurálták:

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR:

Ballagó Lászlóné

Beöthyné Kozocsa Ildikó

Czigler Mária

Csillag Ildikó

Farkas Csilla

Kálmánné Horvátth Ágnes

Lente Zsuzsanna

Meggyesfalvyné Ádám Ágnes

BUDAPESTI EGYETEMI KÖNYVTÁR:

Szlabey Györgyi

JEGYZETEK

1. Ipolyi Arnold: *Mányás király könyvtára maradványainak felfedezése 1862.* = *Magyar Könyvszemle*, 1878. III. 115. l.
2. Riport Németh G. Béla főigazgatóval = *Magyar Hírlap*, 1981. január 30.
3. Beöthy-Kozocsa I., Sipos-Richter T., Szlabey Gy.: *Parchment Codex Restoration Using Parchment and Cellulose Fibre Pulp.* = *Restaurator*, Munksgaard, Copenhagen, 1990. 11. 85–109. p.
4. Farkas Csilla: *Egy bársony kötésű corvina restaurálásának problémái.* = *Könyv- és papírestaurálási konferencia előadásai. Budapest, 1990. szeptember 4–7.* Budapest, 1992. 165–174. l.
5. Szlabey Györgyi: *A Cod.Lat. 3. corvina restaurálása.* Uo. 574–597. l.
6. Beöthyné Kozocsa Ildikó: *A budapesti Dante-kódex restaurálása.* = *Magyar Könyvszemle*, 1994. 4. 434–440. l.

THE CORVINA PROJECT

I. BEÖTHY-KOZOCSA

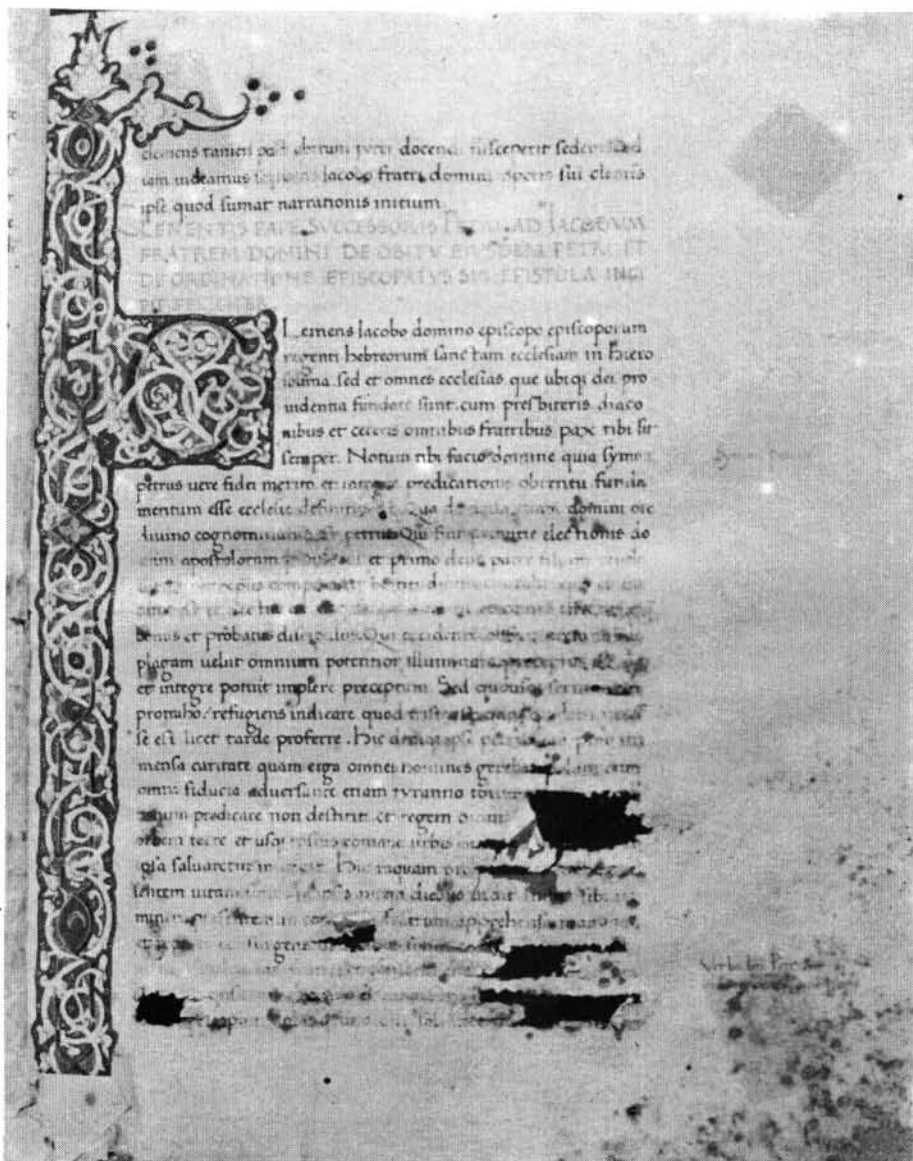
The author outlines the fate of the Corvina library following the death of King Matthias: the discovery of codices in 1862 (they had got to Turkey as a war trophy), and the state of the art of codices returned to Hungary in 1877, among them that of 12 Corvina codices.

The volumes kept in the University Library have got into a deteriorating physical condition owing to their former soaking. In 1980 the director general of the library called attention to the importance of urgently saving these codices.

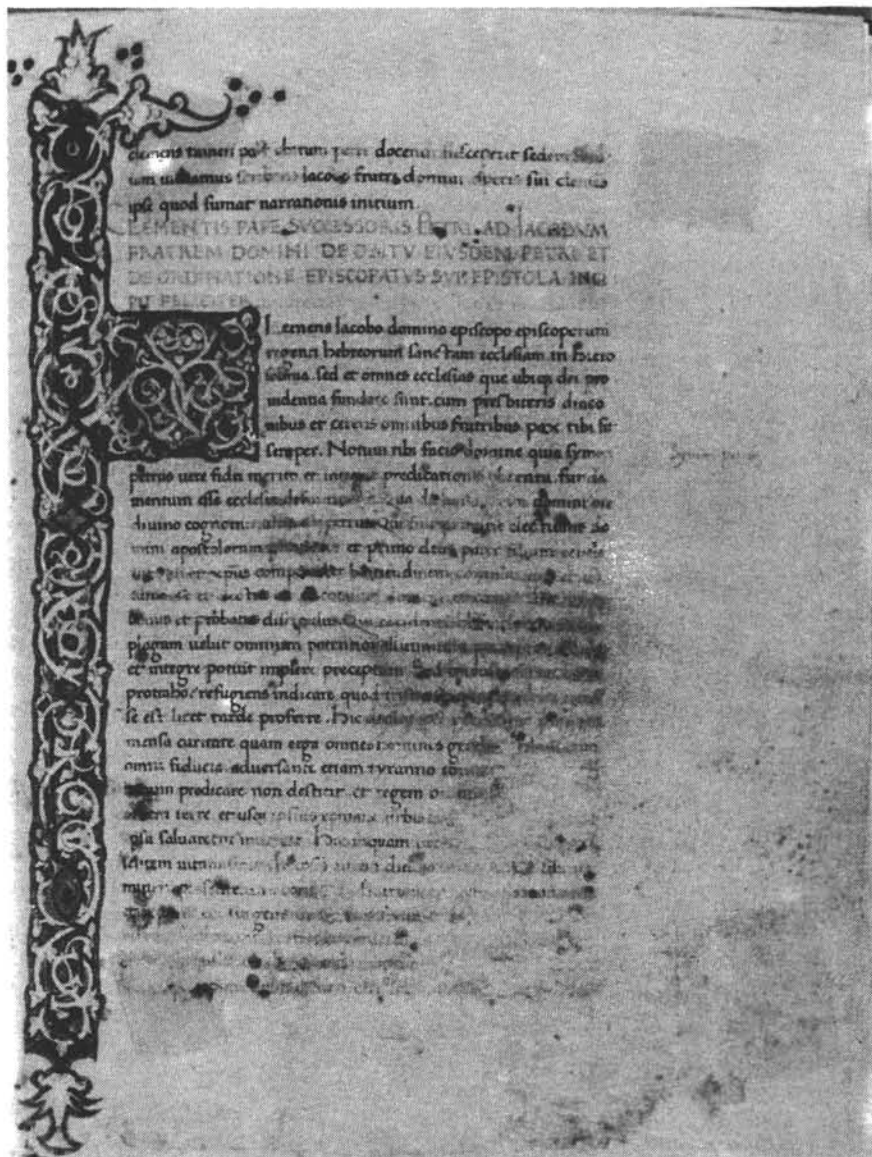
As the international assistance promised had not been realized, the Ministry of Culture commissioned the National Széchényi Library with the restoration of the manuscripts.

The author describes the two-year preparatory works; the analysing and research work done by a group of experts organized to thoroughly analyse the reasons for the damage. She dwells on the activities in the restoration workshop – that had been set up parallel with this project in the new building of the National Széchényi Library –; and on the decisions of expert meetings on special issues. She summarizes the conservation and restoration processes selected during the experiments and newly developed respectively, stressing a newly invented method, the so-called parchment-moulding that was elaborated for complementing the incomplete parchments.

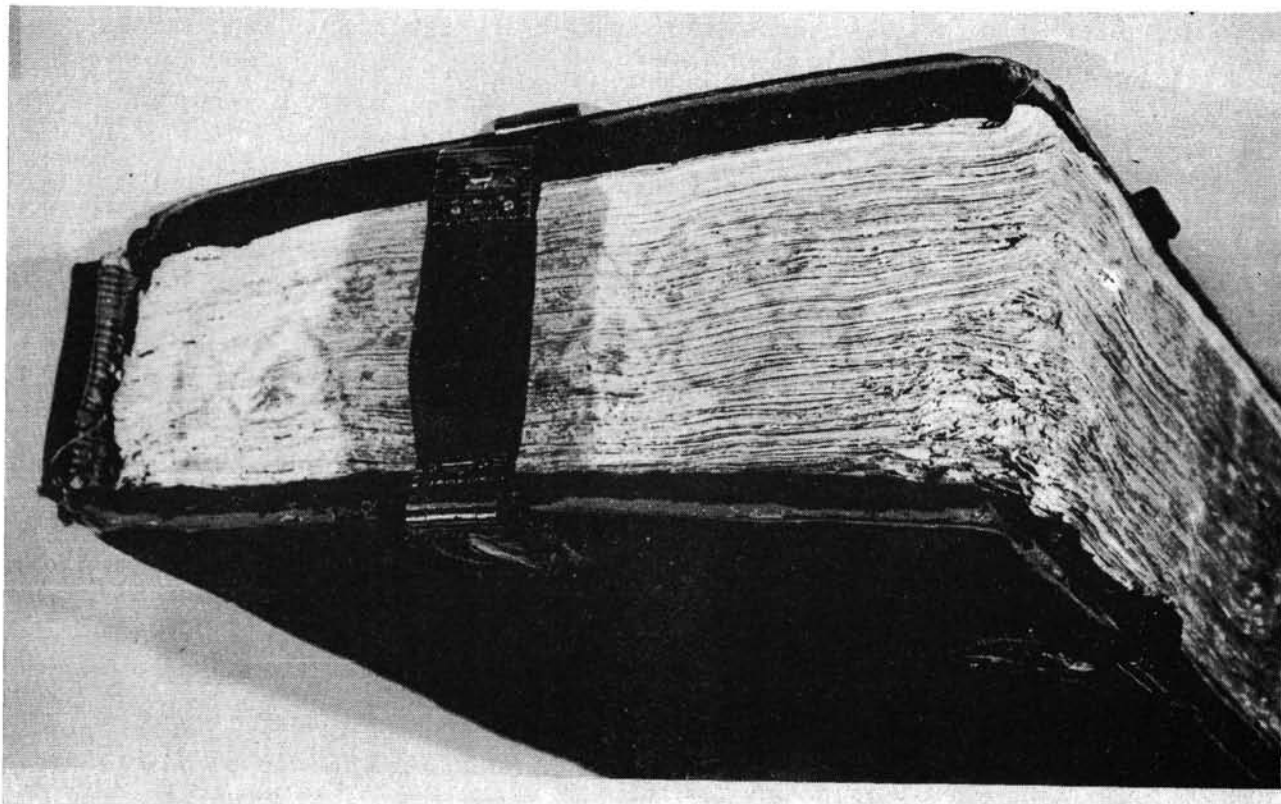
She mentions the most damaged Corvina codices restored with success for the University Library and the National Széchényi Library, the accompanying ethical dilemmas and their solution. She sums up the achievements and finally enumerates the parchment manuscripts restored within the Corvina project and lists the names of restoration specialists.

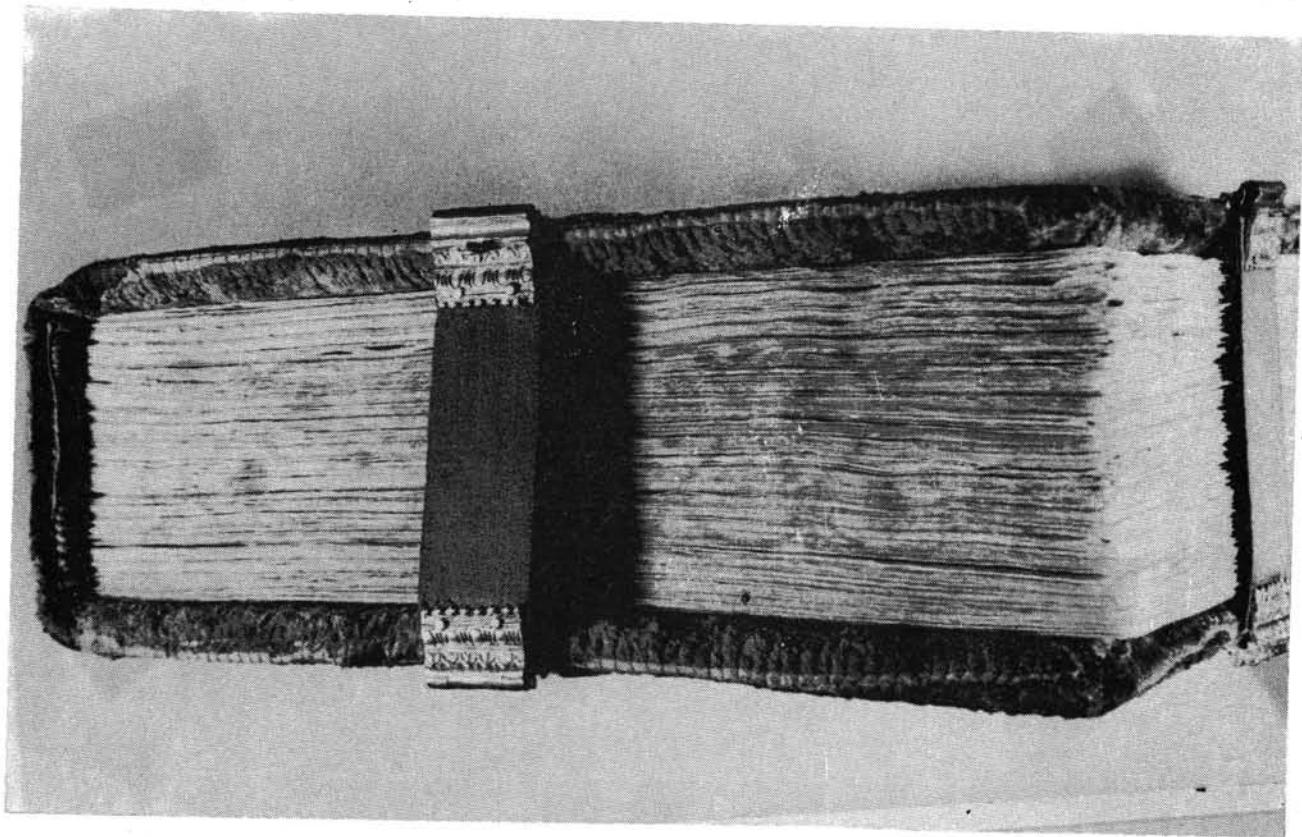
1. EK Cod.Lat.3. corvina súlyosan károsodott lapja restaurálás előtt

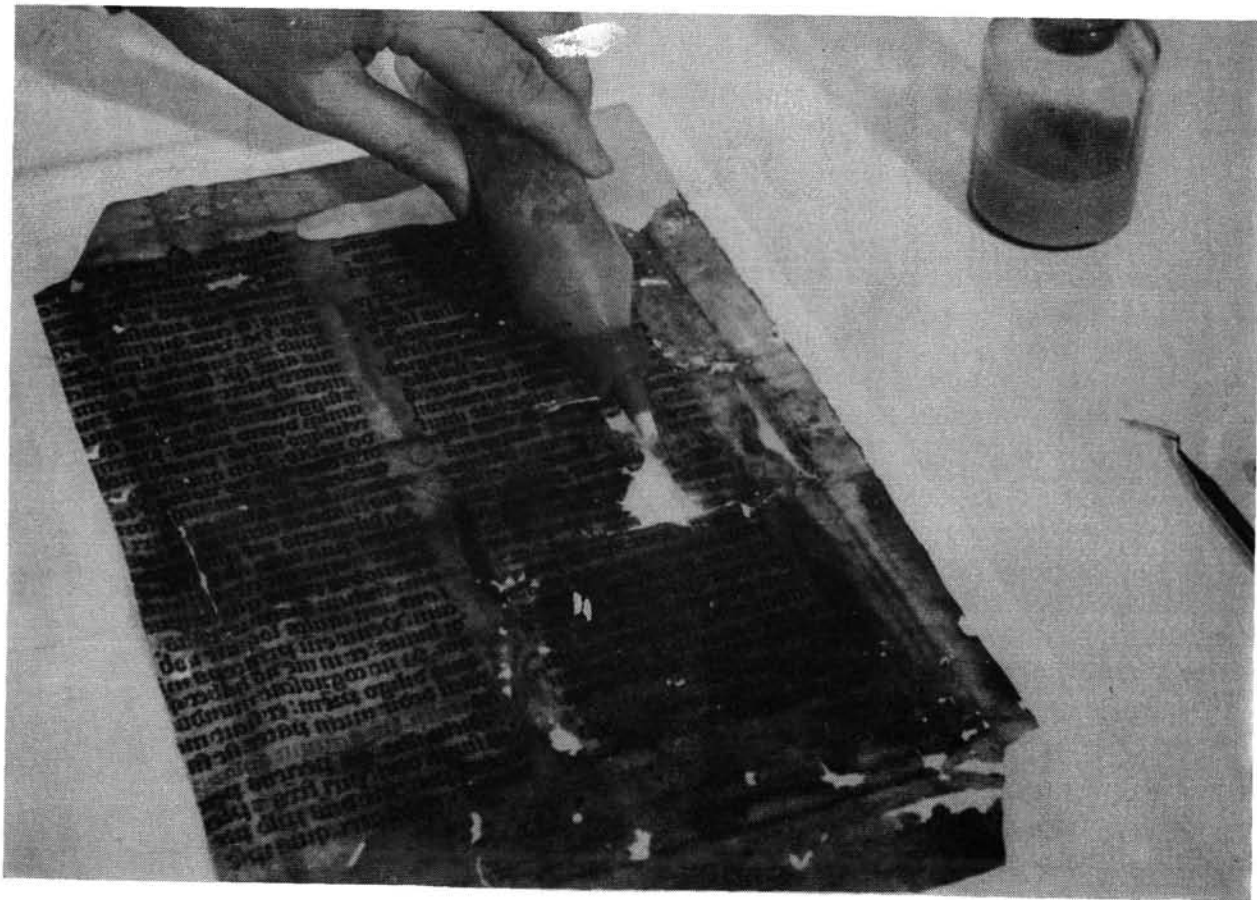
2. A pergamenpéppel kiegészített lap

3. Az OSZK Cod.Lat.121. corvina felső metszése restaurálás előtt

4. A corvina metszése restaurálás után

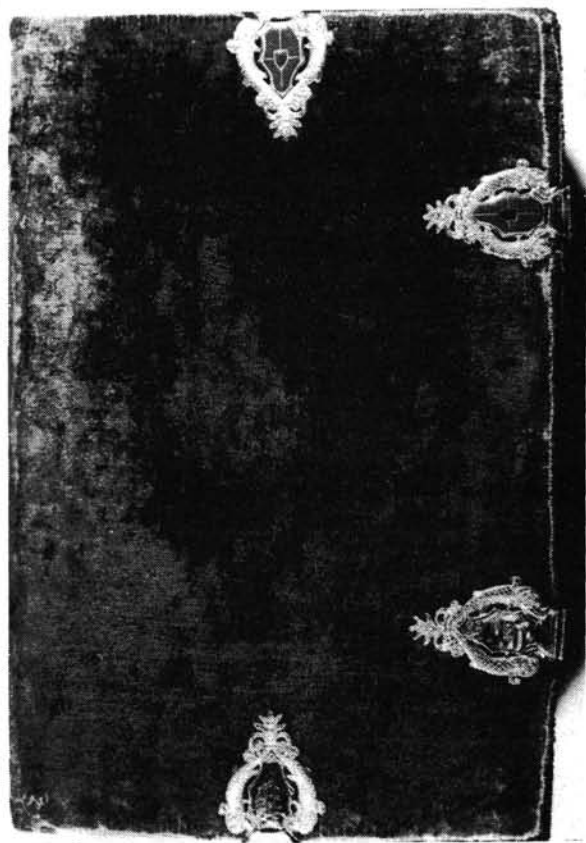

5. A pergamenhiányok kitöltése pergamenpéppel szívóasztalon

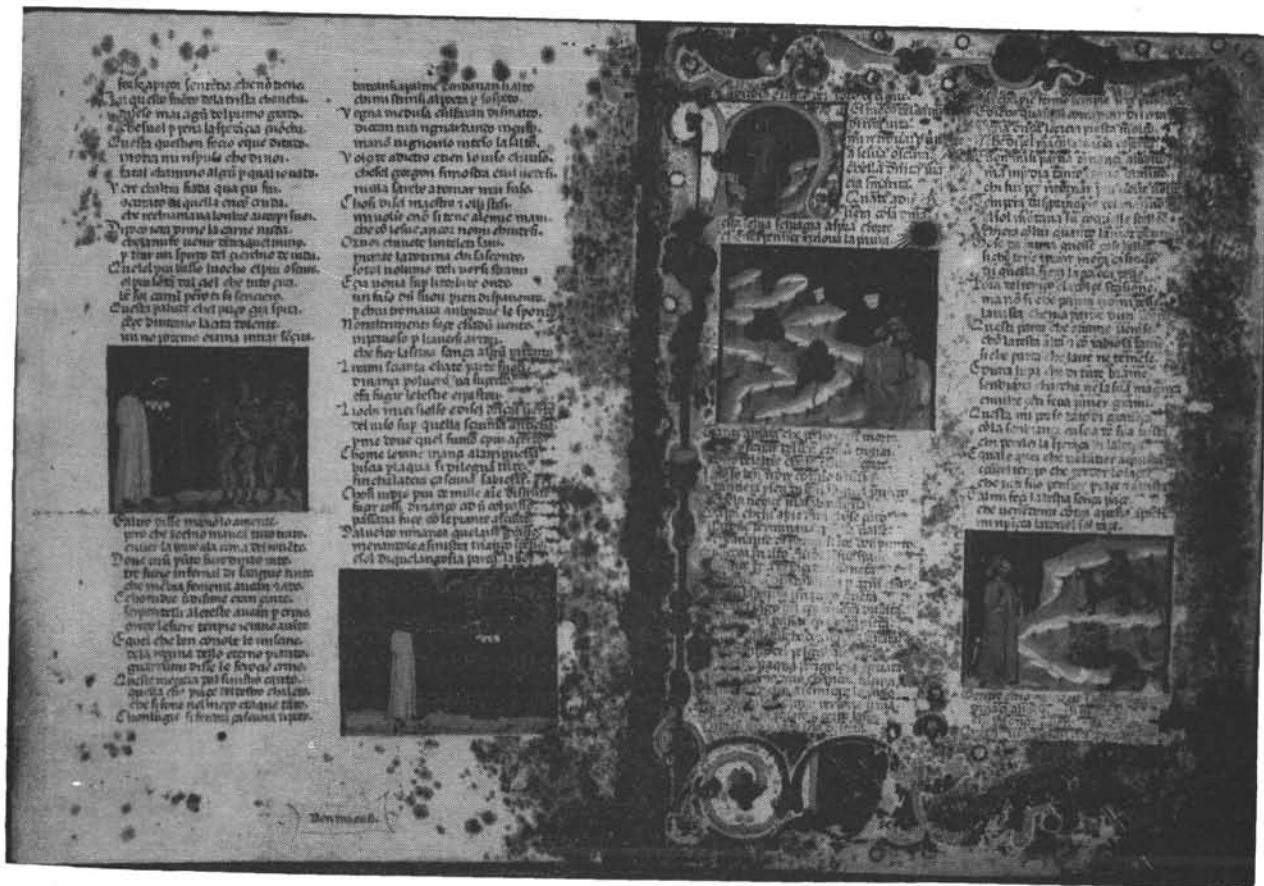

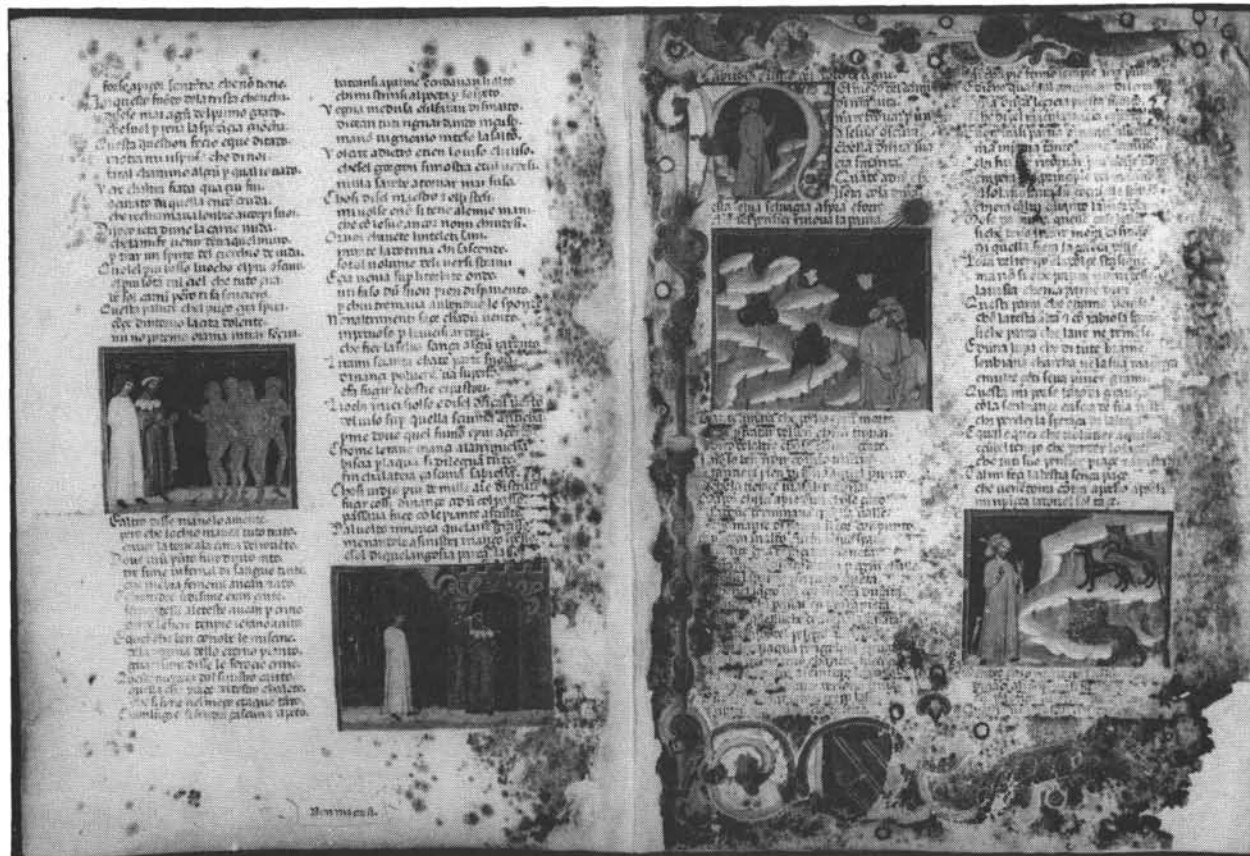
6. Az OSZK Cod.Lat.121. restaurált bársonykötése

7. Restaurált török bőrkötés

8. Az EK Cod.Lat.I. Dante kódex első levele restaurálás előtt

9. A Dante kódex első levele restaurálás után